

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

ՍԵՒԱՆԱՅ ՎԱՆՔ

ՏԵՂԱԿՐԱԿԱՆ. — Սեանայ վանքը հաստատուած էր Սեան կղզիին վրայ, որ կը գտնուի Գեղամայ լիճին արեւմտեան ափին մօտ: Ունէր երեք եկեղեցիներ, Ս. Աստուածածնի, Ս. Առաքելոց, և Ս. Կարապետի նուիրուած:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ. — Սեանայ վանքին պատմութեան հնագոյն շրջանի մասին հաստատանքներ կ'ընեն զրեթէ Հկան: Իններորդ դարու երկրորդ կէսին է որ կը շինուին զոյգ մը եկեղեցիներ, և ճգնաւորական կենցաղի նուիրուած անձեր կը փութան հոն, ապրելու ազօթքի և ապաշխարութեան խտակրօն կեանք մը: Կրկնուին արդիւում էր մանկ աշակերտներ: Այդ արգելքը վերացուցած է Ներսէս Աշտարակեցի Կաթողիկոսը 1848ին (Ազգ. Հանդէս, ԺԷ, էջ 53, 65): Սեանի վանահայրերէն շատերուն անունները հասած են մեզի, մենք կ'առնենք նշանաւորները միայն:

1. — Մառնոց վրդ. Եղիսիարեցի, 874-897. — Սեանեաց Մարիամ տիկնոջ ձեռնադրութեամբ վանք մը կը հաստատէ Սեան կղզիին վրայ և կը շինէ զոյգ մը եկեղեցիներ, Ս. Առաքելոց և Ս. Աստուածածնին նուիրուած (874): Նշանաւոր կը հանդիսանայ իր խտաւորի կենցաղով: Փէսրդ Գառնեցի Կաթողիկոսին մահէն ետք, 897ին, կ'ընտրուի Կաթողիկոս, բայց եօթ ամիս միայն պաշտօնավարելէ ետք կը վախճանի և կը թաղուի Գառնի: Իր աշակերտներէն ծանօթ են Ստեփանոս Կրօնաւոր և Յով-

հանէս Կթղ. Պատմարան: Մառնոց Եղի. վարդեցիի գրական գլխաւոր աշխատանքն է Մառնոց գրքի կազմութիւնը:

2. — Սեփիւնոս Սեւանցի, 969. որ յիշեալ թուականին Կաթողիկոս ընտրուեցաւ և երկու տարի միայն պաշտօնավարեց, և վախճանեցաւ 971ին. — Կիրակոս, էջ 49:

3. — Սարգիս Սեւանցի, 990-992. — Այս վերջին թուականին կ'ընտրուի Կաթողիկոս և մօտ երեք տասնամեակ պաշտօնավարելէ ետք, 1019ին կը հրաժարի ձերութեան պատճառաւ, և կը վախճանի 1022ին:

4. — Սարգիս վրդ. Սեւանցի, 1044. — Մատթէոս Առհայեցի կը յիշէ զինքը այդ ժամանակի երեսիլի վարդապետներուն շարքին (էջ 215): Իսկ Գրիգոր Մարկոստոս, անոր ուղղած իր մէկ թուղթին մէջ (ԻԲ), զայն կը պանծացնէ «գերակատար բոլոր ճեմարանի Արամեան ազգին» (էջ 66-7) յայտարարելով:

1176 թուին, Քաւրդ իշխանի հրամանով, Յովհաննէս հիւս կը շինէ Առաքելոց եկեղեցւոյ արեւմտեան քանդակադարձ զուռը. — Ազգ. Հանդէս, ԺԷ, էջ 73:

5. — Դանիէլ վրդ. Սեւանցի, 1451-1464. — Որդի Կարապետ Քահանայի. — Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Բ. Մասն, էջ 4, 156, 214: Աւելի ետքը հռչակուած իբրեւ «մեծ հոգեւոր», «տիեզերալոյս և քաջ բարունակեալ», և այլն. — Նոյն, էջ 315, 429:

6. — Ներսէս Արեւիկապետ, 1465-1486. — Եղբորդի Սեանցի Դանիէլ վարդապետի: 1486 թուին, Դանիէլ վարդապետի հրամանով, Ներսէս Եպիսկոպոսի աշակերտ Սարգիս կը շինէ Առաքելոց եկեղեցւոյ հարստային փայտեայ գեղաքանդակ զուռը. — Ազգ. Հանդէս, ԺԷ, էջ 60, 72-3, 79: Առահիւտ, 1932, Յնր. - Յնո., էջ 36: Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Բ. Մասն, էջ 396:

Քաջ պատուէր առեալ ի Տեառնէ սուրբ առաքելոցն,

մի ումեր յայտնէք ըզտեսիլդ զի չեւ է ժամանակ:

Մինչ ևս ի մեռելոց յառնեմ ըզծեղ կենդանադործեմ,

կենացունարեր քարոզ ընդ ծեղ ևմ յախտեան:

Քրիստոսի փրկչին միշտ վայելէ փառք և պատիւ,

ընդ Հար և Հոգւոյն այժմ յախտեանս յախտնից:

Ն. ԵՊՍ. ՄՈՎԱԿԱՆ

7. — Կարապետ Եպիսկոպոս, 1620 թուին կը վերանորոգէ Վանքը և կը վերակազմէ միաբանութիւնը. — Ազգ. Հանդէս, ԺԷ., էջ 60:

8. — Մխիթար Վարդապետ, 1654. — Իր վանահայրութեան շրջանին Թրֆլիսեցի Զեթաթեան եղբայրներ, Սուլիսան, Զալ և Զորապ, նորոգել կու տան Առաքելոց եկեղեցին. — Ազգ. Հանդէս, ԺԷ., էջ 61, 80, 81:

9. — Բարսեղ Վարդապետ, 1658. — Ճամբայ բանալու նպատակով սառը կտուրած պահուն ծովասոյգ եղած է չորս ընկերներով հանդերձ. — Սամ. Անեցի, էջ 180:

1714 թուին կը նորոգուի Ս. Կարապետ եկեղեցին. — Ազգ. Հանդէս, ԺԷ., էջ 73, 80:

10. — Մարտիրոս Վարդապետ, 1740. — Նորոգել կու տայ Ս. Աստուածածնի տաճարը. — Նոյն, էջ 61, 81:

11. — Յովնանեկա Վարդապետ, 1763-1770, սորոյ յիմարութեամբն ձեռագիր գրքերը թափուել են ծովը, որ Սիմէոն Կաթուղիկոսի յանդիմանութիւնը չը լսի, գրքերի անխնամ պահելոյ համարս (Գեղարքունի, էջ 134): Այս ցաւալի գէպքը պատահած է 1763ին (նոյն, էջ 125):

12. — Սարգիս Վրդ. Ասկանապատցի, 1807-1826. — Իր ժամանակ Վանքի միաբաններն են եղած 7 վարդապետ և 7 սարկաւապ: Մխիթար Շամքորեցի վարդապետը հաւաքած է բաւական գրքեր: Վանքը ունեցած է նշանաւոր այցելուներ, ինչպէս, Մորիէ, Վէր-Բորաւըր, Այսովաւ, և այլն. — Ազգ. Հանդէս, ԺԷ., էջ 63-4:

13. — Յովնանեկա Վրդ. Վազախեցի, 1826-1839. — Նորոգել տուած է Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ տանիքը, և շինել տուած է քանի մը սենեակներ. — Ազգ. Հանդէս, ԺԷ., էջ 64, 82: Գեղարքունի, էջ 134:

14. — Յարութիւն Վրդ. Մարգարեանց, Նիրակեցի, 1861-1869. — Գեղարքունի, էջ 134, 402: Ազգ. Հանդէս, ԺԷ., 66:

15. — Կարապետ Վրդ. Բիւթիւկեան, 1869-1892. — Ազգ. Հանդէս, ԺԷ., 66-7:

16. — Սարգիս Եպ. Փիլոյեան, 1895-1911. — Իր վանահայրութեան շրջանին Անանի Վանքին ձեռագիրները կը փոխա-

գրուին էջմիածին (1911), առանձին պահարանի մէջ պահուելու համար. — Ազգ. Հանդէս, ԺԷ., 67-8: Արարատ, 1911, էջ 619, 968:

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ. — Անանայ Վանքը առաւելապէս ճգնողական կեանք վարող միաբաններու յատուկ վայր մը ըլլալուն, մշակութային գործիչներ չեն ծաղկած այնտեղ: Կրնանք յիշել հետեւեալները միայն:

Ա. — Դանիէլ Արդ. Սեւանցի, 1451-1498, որդի Կարապետ Քահանայի և ուսուցիչ Յորդանան Վարդապետի. 1451ին օրինակած է Մեկն. Մոսքէոսի՝ Գր. Տաթեւացւոյ. — Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Բ. Մասն, էջ 4, 214, 396, 429: Անահիտ, 1932, Յնր. - Յնս., էջ 35, 36:

Բ. — Աստուածատուր Երեւանցի, 1814ին օրինակած է Մեկն. Սաղմոսաց՝ Ն. Կամբուհացւոյ, եփրեմ Կաթողիկոսի հրամանով. — Գեղարքունի, էջ 405:

Գ. — Անտոն Արդ. Տփղիսեցի, Գրիգ., 1828-1835. — Օրինակած է հետեւեալները, նոսր գրով.

1. — Մեկնութիւն Հեգամասեցի, Կ. Աւափիտէի. թրգմ. Ղուկաս Վրդ. Խարբերդցի, համառօտող Պօղոս Վրդ. Աղբիւնուպոլտեցի, 1828ին. — Գեղր., էջ 404-5:

2. — Մեկնութիւն Երզնց Երզնց, Յաւովր Վրդ. Կայրեանի, 1833ին. — Նոյն, էջ 405:

3. — Մեկնութիւն Եսայեայ, Գէորգ Վարդապետի Սկեռացւոյ, 1833ին. — Նոյն, էջ 406:

4. — Աղբիւր Բացեալ, Բերդումեանցի, 1835ին. — Նոյն, էջ 395:

Դ. — Մանուէլ Վրդ. Կիւմիշխանցի, 1830ին գրած է Պատմութիւն Սեւանայ Վանքին (Գեղր., էջ 134, 151, 409): Տպւած է էջմիածին, 1871ին:

Ե. — Յարութիւն Վրդ. Մարջանեանց, 1855ին օրինակած է Մէկ Կանոնագիրք, չեղադիր. — Գեղր., էջ 402:

Զ. — Սահակ Վրդ. Ամատունի, 1892ին կազմած է Անանայ Վանքին Ձեռագրաց Ցուցակը. հրամանաւ Սինոդի. Այդ ժամանակ Սահակ մէջ կային 108 ձեռագիրներ. — Նոյն, էջ 128, 395:

Ն. ԵՊՍ. ՄԱՎԱԿԱՆ